

TADEUSZ KNUT, WIERZCHUCINO

PSALM 1 JAKO ZACHĘTA DO CZYTANIA I STUDIOWANIA PISMA ŚWIĘTEGO

W opinii wielu uczonych Psalm 1 może być uważany za prolog do Księgi Psalmów.¹ Pełni on nie tylko funkcję wprowadzenia do Psalterza, ale również stanowi jego syntezę, ponieważ przedstawia dwie różne postawy człowieka wobec Boga. Wybór dotyczący sposobu życia, którego dokonuje człowiek, decyduje nie tylko o życiu doczesnym, ale również, a może przede wszystkim, ma wpływ na życie wieczne. Ten, kto wybiera Prawo Boże jako drogowskaz w swoim życiu, cieszy się opieką Boga, natomiast ci, którzy odrzucają Boże przykazania, idą na zatracenie. To właśnie dlatego Psalm 1 jest często traktowany jako utwór o „dwóch drogach” życia ludzkiego i zarazem konsekwencjach dla życia wiecznego. Bardzo interesującego spostrzeżenia w tym względzie dokonał J.W. Rosłon, który zauważył, że pierwsze słowo Ps 1 rozpoczyna się od *'alef* (a), pierwszej litery alfabetu hebrajskiego, natomiast ostatni wyraz zaczyna się od (t), czyli ostatniej litery alfabetu. Dzięki takiemu zabiegowi literackiemu autor

¹ Taki pogląd wyrażają, np. O. E i s s f e l d t, *The Old Testament: An Introduction including the Apocrypha and Pseudepigrapha, and also the works of similar type from Qumran*, Oxford 1966, s. 449; B. S. C h i l d s, *Introduction to the Old Testament as Scripture*, Philadelphia 1979, s. 513; E. S. G e r s t e n b e r g e r, *Psalms, Part 1: With an Introduction to Cultic Poetry*, FOTL 14, Grand Rapids 1988, s. 29; K. S e y b o l d, *Introducing the Psalms*, London-New York 1990, s. 15; T. B r z e g o w y, *Psalterz Dawidowy. Wprowadzenie i egzegeza wybranych psalmów*, Tarnów 1994, s. 53; J. S y n o w i e c, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, Kraków 1996, s. 226; J. C. M c C a n n, *The Shape of Book I of the Psalter and the Shape of Human Happiness*, w: P. W. F l i n t, P. D. M i l l e r i n. (red.), *The Book of Psalms: Composition and Reception*, VTSup 99, FOTL 4, Leiden 2005, s. 340.

Ps 1 zwraca uwagę, że w psalmie tym zostało podane wszystko, co człowiek, dla własnego dobra, wiedzieć powinien.²

Rodzi się zatem pytanie, co jest w stanie zapewnić człowiekowi pełne szczęście. Według autora Ps 1, człowiekiem w pełni szczęśliwym jest ten, który „ma upodobanie w Prawie” Bożym i „rozczytuje się w nim” nieustannie (w. 2), aby poznać wolę Boga i zgodnie z nią postępować w swoim życiu. Psalm 1 jest zatem zachętą do czytania słowa Bożego i aktywnego studium Pisma Świętego. Przesłanie tego psalmu, a zwłaszcza apel o umiłowanie Biblii wyrażające się w stałej praktyce jej czytania, jest niezwykle aktualne w czasach nam współczesnych. Wielu ludzi poszukuje bowiem wskazówek pokazujących jak żyć oraz prawdy o tym, co w życiu jest najważniejsze. Taką odpowiedź wszystkim poszukującym sensu życia daje autor Ps 1, który proponuje całkowite zdanie się na Boga i kierowanie się Jego wskazaniem, a wtedy Bóg zatroszczy się o człowieka i da mu szczęście. Skąd dowiedzieć się o tym, czego Bóg od nas oczekuje? Właśnie z Pisma Świętego. I dlatego należy – i warto – czytać je i studiować. Dla własnego dobra, dla własnego szczęścia.

Zachęta do czytania Biblii w strukturze Psalmu 1

Psalm 1 należy do grupy psalmów mądrościowych. Zawiera bowiem pouczenie, że postępowanie zgodne z wolą Boga zapewnia człowiekowi pomyślność, natomiast życie bezbożne prowadzi do zatracenia. Jeśli chodzi o treść, to w Ps 1 – podobnie jak w innych psalmach o charakterze mądrościowym – pojawia się refleksja nad losem człowieka, która z jednej strony zachęca do dobrego życia, a z drugiej jest ostrzeżeniem przed niebezpieczeństwem płynącym z życia grzesznego.³ Dlatego Psalm 1 jest często określany jako

² Zob. J.W. Rosłon, *Zammeru maskil. Filologiczny komentarz do Księgi Psalmów*, t. 2, Warszawa 1985, s. 162.

³ Zob. J. Synowiec, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, s. 226; A. Strus, *Śpiewajcie nam pieśni Syjonu (Księga Psalmów)*, w: J. Frankowski (red.), *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. 7: *Pieśni Izraela: Pieśń nad*

mówiący o „dwóch drogach” człowieka, ponieważ przed każdym otwierają się dwie drogi życia, jedna z nich prowadzi do szczęścia, a druga do unicestwienia.⁴

Treść Ps 1 przedstawia się następująco:⁵

„1Szczęśliwy człowiek, który
nie chodzi na radę złoczyńców,
i w przedsięwzięciach grzeszników nie uczestniczy,
i na posiedzeniach szyderców nie zasiada.

²Lecz w Prawie JHWH ma upodobanie,
i w Prawie Jego rozczytuje się dniem i nocą.

³Dlatego jest jak drzewo zasadzone nad strumieniami wód,
które owoc swój daje we właściwym czasie,
którego liście nie więdną,
a wszystko, co rodzi, jest zdrowe.

⁴Nie tak jest z tymi złoczyńcami,
gdyż są oni jak plewy, które rozprasza wiatr.

pieśniami, Psalmy, Lamentacje, Warszawa 1988, s. 92-93; W. Brueggemann, *The Message of the Psalms: A Theological Commentary*, Minneapolis 1984, s. 39; K. Seybold, *Introducing the Psalms*, s. 118; J.S. Kselmann, M.L. Barre, *Księga Psalmów*, w: R.E. Brown i in. (red.), W. Chrostowski (red. nauk. wyd. pol.), *Katolicki komentarz biblijny*, PSB 17, Warszawa 2001, s. 487; przegląd różnych propozycji dotyczących gatunku literackiego Ps 1, zob. E.S. Gerstenger, *Psalms, Part I: With an Introduction to Cultic Poetry*, s. 42-43.

⁴ Na temat Psalmu 1 jako utworu o „dwóch drogach”, zob. A. Klawek, *Dwie drogi (Psalm 1)*, RBL 5/1952, s. 5-11; A. Weiser, *The Psalms*, The Old Testament Library, Louisville 1962, s. 102-103; P.C. Craigie, *Psalms 1-50*, WBC 19, Dallas 1983, s. 61; K. Seybold, *Introducing the Psalms*, s. 74; S. Grzybek, *Ludzkie drogi naszego życia w kontekście Psalmu 1*, RBL 51/1998, s. 1-7; N. DeClaisse-Walford, R.A. Jacobson, B.L. Tanner, *The Book of Psalms*, NICOT, Grand Rapids 2014, s. 58.

⁵ Jest to propozycja tłumaczenia własnego opierającego się na przekładzie, którego dokonał T. Penar, *Pod Bożą opieką (Psalm 1)*, Orędownik Diecezji Chełmińskiej 28(1977)5-6, s. 190-191; pomocą były też uwagi w: J.W. Rosłon, *Zammeru maskil. Filologiczny komentarz do Księgi Psalmów*, t. 2, s. 162-163.

- ⁵Dlatego nie ostoją się złoczyńcy przed sądem,
i grzesznicy przed zgromadzeniem sprawiedliwych.
⁶Bo czuwa JHWH nad losem sprawiedliwych,
ale los złoczyńców jest stracony”.

W swojej strukturze Ps 1 składa się z dwóch strof oraz zakończenia. W pierwszej strofie (ww. 1-3) zostaje przedstawiony człowiek sprawiedliwy, który nie ma nic wspólnego z grzesznikami, ale treścią jego życia jest umiłowanie Prawa Bożego, natomiast druga strofa (ww. 4-5) zawiera opis złoczyńców. Ostatni wiersz stanowi swoistego rodzaju podsumowanie (w. 6), w którym los sprawiedliwych jest przeciwstawiony losowi złoczyńców. W celu podkreślenia przesłania dotyczącego losu ludzi sprawiedliwych i bezbożnych, mającego charakter mądrościowy, autor Ps 1 posługuje się dwiema metaforami, mianowicie urodzajnym drzewem, rosnącym na dobrze nawodnionym terenie, które wyobraża los ludzi kierujących się w życiu Pismem Świętym (w. 3) oraz bezużytecznymi plewami, które są obrazem życia zmarnowanego, ponieważ nie zostało oparte na kontakcie ze słowem Bożym (w. 4).⁶

Ogólny układ treści Ps 1 przedstawia się następująco:

- ww. 1-3 **obraz sprawiedliwego**
 w. 1 – ujęcie negatywne
 (nie ma nic wspólnego ze złoczyńcami)
 w. 2 – ujęcie pozytywne
 (ma upodobanie w Prawie Bożym)
 w. 3 – metafora drzewa

⁶ Zob. T. Penar, *Pod Bożą opieką (Psalm 1)*, s. 190; T. Brzegowy, *Psalterz Dawidowy*, s. 53; E.S. Gerstenberger, *Psalms, Part 1: With an Introduction to Cultic Poetry*, s. 40; J.T. Willis, *Psalm 1: An entity*, ZAW 91/1979, s. 399; J. Goldingay, *Psalms*, Baker Commentary on the Old Testament Wisdom and Psalms, t. 1, Grand Rapids 2006, s. 81-88; W. Brueggemann, W.H. Bellinger, *Psalms*, New Cambridge Bible Commentary, New York 2014, s. 28; szerzej na temat struktury Ps 1 zob. R. Läck, *Le Psaume 1 – Une analyse structurale*, Bb 57/1976, s. 154-167; P. Aufferet, *Essai sur la structure littéraire du Psaume 1*, BZ 22/1978, s. 27-45; W. Vogels, *A Structural Analysis of Ps 1*, Bb 60/1979, s. 410-416.

- ww. 4-5 **obraz złoczyńców**
 w. 4 – metafora plew
 w. 5 – sąd nad złoczyńcami
- w. 6 **podsumowanie**
 w. 6a – los sprawiedliwych
 w. 6b – los złoczyńców

Niektórzy uczeni dopatrują się w strukturze Ps 1 układu chiastycznego z podsumowaniem, które ma formę paralelizmu antytetycznego. Jeśli chodzi o chiazm, to obraz sprawiedliwego (ww. 1-2) odpowiada obrazowi złoczyńców (w. 5), natomiast metafora drzewa (w. 3) odpowiada metaforze plew (w. 4). W podsumowaniu (w. 6) los sprawiedliwych (w. 6a) jest przeciwstawiony losowi złoczyńców (w. 6b).

Przedstawia to następujący schemat:⁷

Różny los człowieka:

(układ chiastyczny)

ww. 1-2	Obraz sprawiedliwego	A
w. 3	Metafora drzewa	B
w. 4	Metafora plew	B'
w. 5	Obraz złoczyńców	A'

Podsumowanie:

(paralelizm antytetyczny)

w. 6a	Los sprawiedliwych	A
w. 6b	Los złoczyńców	B

Człowiek jest określony jako „szczęśliwy” (w. 1), ponieważ „ma upodobanie w Prawie” Bożym oraz „rozczytuje się w Jego Prawie”

⁷ Zob. N.H. Ridderbos, *Die Psalmen. Stilistische Verfahren und Aufbau mit besonderer Berücksichtigung von Ps 1–41*, BZAW 117, Berlin 1972, s.120; P.C. Craigie, *Psalms 1–50*, s. 59.

nieustannie (w. 2). Dlatego taki człowiek nie zachwieje się i przyniesie owoce, bo jest jak drzewo (w. 3), a Bóg będzie czuwał nad jego losem teraz i w przyszłości (w. 6).

„Szczęśliwy człowiek...” – analiza egzegetyczna ww. 1-3

Postawa człowieka sprawiedliwego, który zostaje nazwany szczęśliwym (w. 1a), jest przedstawiona najpierw w sposób negatywny (w. 1bcd), a następnie w sposób pozytywny (w. 2ab). Dopełnieniem opisu jest użycie w odniesieniu do człowieka szczęśliwego metafory drzewa zasadzonego nad wodą i wydającego dobre owoce.

Początkowe słowa psalmu, mianowicie zwrot „szczęśliwy człowiek, który...” (w. 1a) stanowi formułę wprowadzającą, dzięki której autor Ps 1 przechodzi do omówienia tego, kim jest człowiek szczęśliwy i na czym właściwie polega jego szczęście. Podobna formuła występuje w innych psalmach (np. Ps 41,2; 94,12; 127,3; 128,1-4; 145,12-15). Według T. Brzegowego, jest to formuła gratulacyjna, która zapowiada treść całego psalmu w radosnym okrzyku „O, jak szczęśliwy to człowiek!”⁸

Obraz człowieka szczęśliwego ukazany w sposób negatywny polega na przedstawieniu tego, czego ów człowiek nie czyni. Psalmista używa trzy razy zaprzeczenia „nie” w charakterystyce człowieka szczęśliwego:

- „nie chodź na radę złoczyńców” (w. 1b),
- „w przedsięwzięciach grzeszników nie uczestniczy” (w. 1c),
- „na posiedzeniach szyderców nie zasiada” (w. 1d).

Pierwsze wyrażenie, tj. „nie chodzi na radę złoczyńców”, jest często tłumaczone w znaczeniu „nie chodzi za radą złoczyńców”, gdzie hebrajskie słowo עצה – „rada” jest rozumiane w sensie „porada”,

⁸ Zob. T. Brzegowy, *Psalterz Dawidowy*, s. 54; zob. także E.S. Gerstenger, *Psalms, Part I: With an Introduction to Cultic Poetry*, s. 40-41; S. Łach, J. Łach, *Księga Psalmów. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, ekskursy*, PŚST VII/2, Poznań 1990, s. 103-104.

„wskazówka”, „zalecenie”, „plan”.⁹ Tymczasem wydaje się, że termin עצה – „rada” powinien być rozumiany w sensie „zebranie”, „grupa ludzi”, którzy obradują nad czymś, w tym przypadku nad popełnieniem zła. W takim znaczeniu słowo to występuje w Biblii (zob. np. Ps 73,24; Hi 10,3; 21,16; 22,18; 1Krn 12,20) i bardzo często w zwojach qumrańskich (zob. np. 1QS 1,8; 2,23; 5,7; 6,3; 7,2; 8,1; 1QH 13,24; 14,5; 15,10; 1QM 3,4; 4Q174 kol. 3, linia 17; 4Q177 kol. 10, linia 5).¹⁰

W drugim zwrocie, tj. „w przedsięwzięciach grzeszników nie uczestniczy”, został użyty hebrajski termin דרך – „droga”, który przybiera tu znaczenie metaforyczne „sprawa”, „interes”, „przedsięwzięcie” w sensie sposobu życia, podobnie jak w wielu innych tekstach biblijnych (zob. np. Rdz 24,21; Wj 33,13; Pwt 28,29; Sdz 18,5; Iz 40,14; 48,15; Jr 12,1; Ps 37,7).¹¹ W tym samym wyrażeniu słowo עמד – „stać”, „pozostać” występuje w znaczeniu „uczestniczyć”, „partycypować w czymś” (por. Jr 23,22; Za 3,3).¹²

W wersie 1 psalmista określa ludzi nieliczących się z wolą Boga trzema słowami, mianowicie „złoczyńcy” (רשעים „grzesznicy” (הטאים) i „szyderycy” (לצים).

⁹ W języku polskim takie tłumaczenie pojawia się m.in. w Biblii Tysiąclecia, Biblii Poznańskiej, Biblii Paulistów; A. H o r o d e c k a, I. G o l o v a n o v, *Księga Psalmów*, w: A. K u ś m i r e k (red.), *Hebrajsko-polski Stary Testament – Pisma. Przekład interlinearny*, PSB 32, Warszawa 2009; S. Ł a c h, J. Ł a c h, *Księga Psalmów*, s. 103.

¹⁰ Zob. M. D a h o o d, *Psalms I, 1–50: Introduction, Translation, and Notes*, AB 16, Garden City 1966, s. 1-2; T. P e n a r, *Pod Bożą opieką (Psalm 1)*, s. 191; W. B o r o w s k i, *Psalmy. Komentarz biblijno-ascetyczny*, Kraków 1983, s. 55; J.W. R o s ł o n, *Zammeru maskil. Filologiczny komentarz do Księgi Psalmów*, t. 2, s. 162; takie rozumienie znajduje się również w: D.J.A. C l i n e s i n. (red.), *The Dictionary of Classical Hebrew*, t. VI, Sheffield 2007, s. 528.

¹¹ Zob. T. P e n a r, *Pod Bożą opieką (Psalm 1)*, s. 191; zob. również J. B e r g m a n, A. H a l d a r, H. R i n g g r e n, K. K o c h, דרך, *derekh*, w: TDOT III, s. 285; G. S a u e r, דרך, *derek, way*, w: TLOT I, s. 344-345; D.J.A. C l i n e s i n. (red.), *The Dictionary of Classical Hebrew*, t. II, Sheffield 1995, s. 465.

¹² Zob. T. P e n a r, *Pod Bożą opieką (Psalm 1)*, s. 191; J.W. R o s ł o n, *Zammeru maskil. Filologiczny komentarz do Księgi Psalmów*, t. 2, s. 162; M. D a h o o d, *Psalms I, 1–50*, s. 2.

W Księdze Psalmów terminem רשעים – „złoczyńcy”, pierwotnie oznaczającym ludzi winnych w sądzie, czyli przestępców, określani są ludzie knujący zasadzki przeciw tym, którzy dochowują wierności Bogu (np. Ps 7,13; 109,2.6; 140,4), którzy są zarozumiali, dopuszczający się złorzeczeń, oszustw i gwałtów, w bezczelny sposób odrzucający Bożą sprawiedliwość (zob. Ps 10,4-10; por. 14,1.4) lub gardzą Nim i są przekonani, że nie zajmuje się On losami świata i ludzi, a w konsekwencji postępują tak, jakby Go nie było, łudząc się, że nie pociągnie ich do odpowiedzialności za popełnione zło (zob. Ps 10,4; 64,6-7; 73,11).¹³

Termin חטאים – „grzesznicy” wywodzi się od czasownika, który pierwotnie oznaczał „chybić”, np. procarz, gdy strzelając, nie chybia, ale trafia do celu (zob. Sdz 20,16), „potknąć się, zrobić fałszywy krok” (zob. Prz 19,2), a następnie wyrażał treści, które odnoszą się do uchybiania jakiegś zasadzie przyjętej przez ludzi lub działania wbrew ustalonej regule (np. Rdz 20,9; Sdz 11,27; 1Krl 18,9), albo też czynienie czegoś, czego nie robi się w Izraelu (2Sm 13,12), wreszcie oznacza przekraczanie Prawa Bożego, a więc popełnianie grzechu (np. Rdz 20,6; Wj 32,30-31; 2Sm 12,13). Krótko mówiąc, termin „grzesznicy” oznacza ludzi, którzy przekraczają jakiś konkretny nakaz lub zakaz Boży.¹⁴

Trzecim określeniem na oznaczenie ludzi bezbożnych jest termin לצים – „szyderycy”, który w Biblii odnosi się do takich ludzi, którzy ufają tylko sobie (Prz 21,24), bezczelnych, kłótliwych, wywołujących niezgodę, kpiących z dobroci i sprawiedliwości, gardzących

¹³ Zob. T. B r z e g o w y, *Psalterz Dawidowy*, s. 54; S. Ł a c h, J. Ł a c h, *Księga Psalmów*, s. 104; J. S y n o w i e c, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, s. 226; szerzej na temat „złoczyńców” w Psalterzu, zob. H. R i n g g r e n, רשע, *rāša'*, etc., (be) *quilty*, w: TDOT XIV, s. 5-6; H. W i t c z y k, „*Pokorny wolał, i Pan go wysłuchał*” (Ps 34,7a). *Model komunikacji diafanicznej w Psalmach*, Lublin 1997, s. 384-398.

¹⁴ Zob. T. B r z e g o w y, *Psalterz Dawidowy*, s. 54; J. S y n o w i e c, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, s. 226; szerzej na temat tego określenia, zob. K. K o c h, חטא, *chātā'*, etc., w: TDOT IV, s. 309-319.

upomnieniami, odrzucających pouczenia Boga (zob. Prz 15,12; Ps 13,1; 9,7; 19,28; 21,24; 22,10; 29,8).¹⁵

Według autora Ps 1, szczęśliwym człowiekiem jest ten, kto nie ma nic wspólnego ze złoczyńcami, grzesznikami i szydrcami. Człowiek sprawiedliwy unika wszelkiego kontaktu z tego rodzaju ludźmi, w jednoznaczny i wyraźny sposób odcina się od ludzi bezbożnych, co wskazuje, że odznacza się mądrością. Psalmista niezwykle mocno i dosadnie wyraża prawdę o tym, że tylko taka postawa jest warunkiem prawdziwego szczęścia. Bardzo podobna myśl pojawia się w Ps 26,4-5: „Nie zasiadam z ludźmi fałszywymi ani z niegodziwymi się nie spotykam, nienawidzę zgromadzenia bezbożnych, i nie przestaję ze złoczyńcami”. Warto zauważyć, że takie wymaganie pojawia się również w Nowym Testamencie (zob. 2Kor 5,11; 6,14-18; 2Tm 3,2-5).¹⁶ W kontekście unikania przez człowieka sprawiedliwego ludzi złych i grzesznych warto jeszcze zwrócić uwagę na „proporcję” liczbową istniejącą między nimi. Otóż, mówiąc o człowieku „szczęśliwym”, psalmista używa liczby pojedynczej (tj. *איש* – „człowiek”), natomiast w odniesieniu do ludzi złych wymienia wśród nich aż trzy kategorie (tj. złoczyńcy, grzesznicy, szydrcy), co więcej, wszystkie określenia są zawsze w liczbie mnogiej. W ten sposób autor Ps 1 wprowadza kontrast między „jednym” szczęśliwym/sprawiedliwym”, a „wieloma” ludźmi złymi, co jeszcze bardziej podkreśla niebezpieczeństwo zagrażające sprawiedliwemu ze strony złoczyńców, a z drugiej strony podkreśla konieczność odseparowania się od nich. W takim zestawieniu pojawia się również myśl o tym, że o wiele łatwiej iść drogą zła ku zatraceniu, aniżeli kroczyć ścieżką dobra i osiągnąć szczęście. Podobna myśl pojawia się w nauczaniu Jezusa: „Wchodźcie przez ciasną bramę! Bo szeroka jest brama i przestronna

¹⁵ A. Klawek, *Dwie drogi (Psalm 1)*, s. 9; S. Łach, J. Łach, *Księga Psalmów*, s. 104; J. Synowiec, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, 226; szerzej na temat „szydrców”, zob. C. Barth, *Act arrogantly*, w: TDOT VII, s. 547-552.

¹⁶ Zob. A. Weiser, *The Psalms*, s. 103; T. Brzegowy, *Psalterz Dawidowy*, s. 55; G.W. Anderson, *A Note on Psalm 1:1*, VT 24/1974, s. 231-233; P.C. Craigie, *Psalms 1-50*, s. 60; S.L. Terrien, *The Psalms. Strophic Structure and Theological Commentary*, Grand Rapids 2003, s. 72.

ta droga, która prowadzi do zguby, a wielu jest takich, którzy przez nią wchodzi. Jakże ciasna jest brama i wąska droga, która prowadzi do życia, a mało jest takich, którzy ją znajdują!” (Mt 7,13-14).¹⁷

W ww. 2-3 psalmista kreśli obraz człowieka szczęśliwego w sposób pozytywny, gdy stwierdza, że człowiek ów „ma upodobanie” w Prawie Bożym oraz „rozczytuje się” w nim nieustannie (w. 2), a przez to jest podobny do drzewa zasadzonego nad wodami, które rodzi dobre owoce (w. 3).

Człowiek, którego psalmista nazywa „szczęśliwym”, zostaje przedstawiony w relacji do Prawa Bożego. Dlatego zasadne jest pytanie o to, co należy rozumieć przez termin „prawo” (תורה), które w w. 2 pojawia się dwa razy, mianowicie w wyrażeniach „Prawo JHWH” (w. 2a) oraz „Prawo Jego” (w. 2b). W najbardziej podstawowym sensie termin תורה oznacza „instrukcję”, „pouczenie”. Bóg udziela ludziom pouczenia, które powinno stanowić normę ich postępowania. To Boże pouczenie odnosi się głównie do wszystkich praw, które tradycja biblijna łączy z osobą Mojżesza. W tym sensie Tora oznacza przede wszystkim ustawodawstwo zapisane w Pięcioksięgu.¹⁸ Warto zauważyć, że wyrażenie „Prawo JHWH” występujące dziewiętnaście razy w Starym Testamencie oznacza spisany dokument (zob. np. 2Krn 17,9; 34,14; Ne 9,3; zob. także 1Krn 16,40; 2Krn 31,3; 35,26; Jr 8,8). Niezwykle trudno rozstrzygnąć, w jakim znaczeniu termin „Prawo” występuje w Ps 1. Mając na uwadze opinię wielu uczonych, że Ps 1 pochodzi z okresu po niewoli babilońskiej,¹⁹ a więc jest utworem stosunkowo późnym, można przypuszczać, iż określenie „Prawo JHWH” oznacza tu nie tylko Pięcioksiąg, ale najprawdopodobniej

¹⁷ Zob. N. DeClaisse - Walford, R.A. Jacobson, B.L. Tanner, *The Book of Psalms*, s. 60; zob. A. Weiser, *The Psalms*, s. 103.

¹⁸ Zob. F. Garcia Lopez, H.-J. Fabry, תורה, *tôrâ, instruction, teaching*, w: TDOT XV, s. 611; P. Grelot, *Prawo*, w: X. Leon - Dufour (red.), *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. Romaniuk, Poznań-Warszawa 1985, s. 768-769.

¹⁹ Tak uważają np. J.W. Rosłon, *Zammeru maskil. Filologiczny komentarz do Księgi Psalmów*, t. 2, s. 162; W. Borowski, *Psalmy*, s. 55; S. Lach, J. Lach, *Księga Psalmów*, s. 103; E. Sellin, G. Fohrer, *Einleitung in das Alte Testament*, Heidelberg 1979, s. 308; J. Synowiec, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, s. 227.

chodzi o wszystkie księgi biblijne, którymi dysponowali Żydzi w czasie powstania Ps 1. A zatem w sensie najbardziej ogólnym wyrażenie „Prawo JHWH” oznacza w tym psalmie spisane słowo Boże.²⁰

W odniesieniu do postawy człowieka wobec pouczeń Bożych autor Ps 1 stwierdza, że człowiek szczęśliwy „ma upodobanie” w Prawie JHWH (w. 2a). Użyty tutaj czasownik רָצָה oznacza „upodobać sobie (w czymś)”, „mieć przyjemność w (czymś)”, „zachwycać się (czymś)”, „mieć skłonność (do czegoś)”, „pragnąć”.²¹ Autor Ps 1 wyraża zatem myśl, że człowiek szczęśliwy znajduje przyjemność w obcowaniu ze słowem Bożym, jest nim zachwycony i pragnie być z nim w stałym kontakcie. Na takie rozumienie wskazuje kontrast z przesłaniem tekstu znajdującego się w w. 1. Człowiekiem szczęśliwym jest ten, kto odcina się od wszelkich relacji ze złoczyńcami (w. 1), ale znajduje przyjemność i pragnie być w stałym kontakcie ze słowem Bożym (w. 2). O podobnej postawie umiłowania pouczeń Bożych mówi autor Ps 112,1: „Szczęśliwy człowiek, który boi się JHWH, który ma wielkie upodobanie w Jego przykazaniach” (zob. także Ps 19,8-9; 119,24.77.92.94.165).²²

Następnie psalmista stwierdza, że człowiek szczęśliwy „rozczytuje się” w Prawie Bożym (w. 2b). Tę czynność człowieka szczęśliwego często tłumaczy się jako „rozmyśla”, „rozważa”,²³ ale taki przekład nie oddaje w pełni znaczenia użytego tu czasownika. Podstawowym

²⁰ Zob. S. Łach, *Znaczenie wyrażenia „torah” w Psalterzu*, RBL 28/1975, s. 153; T. Penar, *Pod Bożą opieką (Psalm 1)*, s. 192; J.W. Rogerson, J.W. McKay, *Psalms 1–50*, The Cambridge Bible Commentary, New York 1977, s. 16; J.L. Mays, *Psalms*, Interpretation: A Bible Commentary for Teaching and Preaching, Louisville 2011, s. 41; W. Brueggemann, W.H. Bellinger, *Psalms*, s. 29; zob. też P.C. Craigie, *Psalms 1–50*, s. 60.

²¹ Zob. L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, P. Decoin. (red.), *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, PSB 30, t. I, Warszawa 2008, s. 323.

²² Zob. T. Penar, *Pod Bożą opieką (Psalm 1)*, s. 192; T. Brzegowy, *Psalterz Dawidowy*, s. 55; J. Goldingay, *Psalms*, s. 83; J.L. Mays, *Psalms*, s. 41-42.

²³ Np. Biblia Tysiąclecia, Biblia Poznańska, Biblia Paulistów; A. Horodecka, I. Golovanov, *Księga Psalmów*, w: A. Kuśmirek (red.), *Hebrajsko-polski Stary Testament – Pisma*; S. Łach, J. Łach, *Księga Psalmów*, s. 103.

znaczeniem występującego w tym wierszu czasownika הנהג jest „wydawać dźwięki” (Ps 115,7), „jęczeć”, „zawodzić” (Iz 16,7; Jr 48,31), „mruczeć”, „mamrotać” (Iz 33,18; Ps 63,7; 77,13; 143,5). Jak zauważa T. Penar, odpowiadające temu hebrajskiemu czasownikowi słowo w języku arabskim oznacza „łączyć głoski w sylaby”, „sylabizować”, „czytać”. Nie ulega wątpliwości, że w Ps 1 czasownik ten oznacza czytanie Prawa, które było połączone z wypowiedaniem półgłosem czytanego tekstu²⁴. Podobna myśl pojawia się w Joz 1,8: „Niech ta księga Prawa nie schodzi z twych ust, ale rozczytuj się w niej dniem i nocą”.²⁵ Warto jeszcze zauważyć, że psalmista mówi o tym, iż człowiek szczęśliwy „rozczytuje się” w Prawie Bożym „dniem i nocą”, a więc zawsze, ciągle, nieustannie (zob. Ps 88,2; Ne 1,6; 4,3; Jdt 11,17; Łk 2,37; 18,7; Ap 4,8).²⁶ Niezwykle interesującą paralelę jest tekst znajdujący się w *Regule zrzeszenia z Qumran*, w którym jest mowa o jednym z najważniejszych obowiązków wspólnoty, jakim było czytanie i studiowanie Biblii dniem i nocą: „Niech nie zabraknie w miejscu, w którym będzie dziesięciu, człowieka wyjaśniającego Prawo w dzień i w nocy, nieustannie, aby jeden czynił doskonalszym drugiego. Społeczność winna czuwać razem trzecią część wszystkich nocy roku czytając Księgę i badając Prawo, i razem błogosławiąc. To jest reguła posiedzeń społeczności” (IQS kol. 6, linie 6-8).²⁷

²⁴ Tak uważają m.in. T. Penar, *Pod Bożą opieką (Psalm 1)*, s. 192; J.W. Rosłon, *Zammeru maskil. Filologiczny komentarz do Księgi Psalmów*, t. 2, s. 163; M. Da hood, *Psalms I, 1-50*, s. 3; F.L. Hossfeld, E. Zenger, *Die Psalmen I: Psalmen 1-50*, Neue Echter Bibel, Würzburg 1993, s. 47; N. DeClaisse-Walford, R.A. Jacobson, B.L. Tanner, *The Book of Psalms*, s. 61; zob. też S. Łach, J. Łach, *Księga Psalmów*, s. 104; J.W. Rogerson, J.W. McKay, *Psalms 1-50*, s. 16-17; P.C. Craigie, *Psalms 1-50*, s. 57-58; takie rozumienie tego czasownika wskazuje też L. Koehler, W. Baumgartner, J.J. Stamm, P. Decein. (red.), *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, t. I, s. 226.

²⁵ Tłumaczenie tekstu w Joz 1,8 za: T. Penar, *Pod Bożą opieką (Psalm 1)*, s. 192.

²⁶ Zob. T. Brzegowy, *Psalterz Dawidowy*, s. 55; S. Łach, J. Łach, *Księga Psalmów*, s. 104.

²⁷ Tekst tłumaczenia za: P. Muchowski, *Rękopisy znad Morza Martwego. Qumran, Wadi Murabba'at, Masada, Nachal Chewer*, BZ.TNT 5, Kraków 2000,

W w. 3 autor Ps 1 posługuje się metaforą drzewa zasadzonego nad strumieniem wód, by w obrazowy sposób przedstawić szczęście człowieka sprawiedliwego. Podobny obraz pojawia się już w literaturze egipskiej, mianowicie w pochodzącym z XI w. przed Chr. utworze noszącym tytuł *Pouczenia Amenemope* (ANET 422), jak również występuje w Starym Testamencie (Jr 17,7-8; Ps 92,13-15). W Ps 1 metafora drzewa przede wszystkim wyraża prawdę o tym, że człowiek sprawiedliwy jest szczęśliwy, ponieważ jego życie, dzięki umiłowaniu Prawa Bożego i studiowaniu Jego słowa, przynosi owoce. Psalmista podkreśla, że taki człowiek rodzi „zdrowe” owoce, a więc dobre. Jak zauważa P.C. Craigie, szczęście człowieka sprawiedliwego nie jest nagrodą, ale stanowi rezultat życia w bliskości Boga. Podobnie jak drzewo zasadzone nad strumieniami wód wzrasta i owocuje, tak samo człowiek, który odcina się od zła i ma upodobanie w Prawie Bożym rozwija się i tworzy dobro w swoim życiu.²⁸ Ta metafora przywołuje na myśl słowa o przynoszeniu owoców dzięki trwaniu w Jezusie: „Ja jestem krzewem winnym, wy latoroślami. Kto trwa we mnie, a Ja w nim, ten przynosi owoc obfity, ponieważ beze mnie nic nie możecie uczynić” (J 15,5; por. Mt 12,33; Łk 6,43-44).

Obraz złoczyńców – analiza egzegetyczna ww. 4-5

W ww. 4-5 jest mowa o złoczyńcach. Psalmista opisując los złoczyńców posługuje się metaforą plew (w. 4), a następnie przedstawia sąd nad nimi (w. 5).

Opis złoczyńców rozpoczyna się od stwierdzenia: „Nie tak jest z (tymi złoczyńcami)” (w. 4a), który nawiązuje do treści wiersza poprzedniego, gdzie była mowa o człowieku sprawiedliwym przyrównanym do drzewa. W ten sposób autor Ps 1 przechodzi do opisu złoczyńców przez przeciwstawienie ich człowiekowi sprawiedliwemu.

s. 30.

²⁸ Zob. P.C. Craigie, *Psalms 1-50*, s. 61; zob. także A. Weiser, *The Psalms*, s. 106; J. Goldingay, *Psalms*, s. 84-85; zob. też M. Lurker, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1989, s. 49.

Metafora plew, które rozprasza wiatr, jest często używanym w Starym Testamencie obrazem znikomości i przemijania (np. Ps 35,5; 83,14; Hi 21,18; Iz 17,13; Oz 13,3; So 2,2). Co więcej, obraz bezprowrotnego zniknięcia odnoszony do złoczyńców zawiera również myśl o tym, że są oni – podobnie jak plewy – beżużyteczni i bezwartościowi. Używając metafory plew unoszonych i rozpraszanych przez wiatr, autor Ps 1 wyraża prawdę, że złoczyńcy nie będą trwali, ale przeminają i znikną. W tej metaforze psalmista nawiązuje do czynności młócenia zboża, podczas którego plewy razem z ziarnem podrzucą się w górę. Podczas gdy plewy zostają porwane i uniesione przez wiatr, ciężkie ziarna spadają na ziemię. Przez użycie tej metafory psalmista wprowadza wyraźny kontrast istniejący między człowiekiem sprawiedliwym, który jest jak drzewo mocno zakorzenione, a złoczyńcami, którzy są porównani do plew rozpraszanych przez wiatr. Jest to więc obraz przeciwstawiający to, co stałe i zakorzenione, temu, co przemijające i beżużyteczne, Krótko mówiąc, według autora Ps 1 życie człowieka bez Boga jest nic niewarte i skazane na przegraną.²⁹

Interpretacja w. 5 sprawia uczonym duże trudności, czego powodem jest właściwe zrozumienie znaczenia terminu מִשְׁפָּט – „sąd” (w. 5a). Wielu egzegetów słowa: „Dlatego nie ostoją się złoczyńcy przed sądem” odnoszą do sprawiedliwości Bożej w tym życiu, a więc rozumieją ten termin w znaczeniu kary, która spotyka złoczyńców w życiu doczesnym i ziemskim. Jednak nie można wykluczyć, że autor Ps 1 zawarł tutaj również myśl o sądzie w życiu przyszłym, a więc sądzie ostatecznym. Warto zauważyć, że w. 5 rozpoczyna się od wyrażenia עַל-כֵּן – „dlatego”, „tak więc”, które może stanowić odwołanie do treści wiersza poprzedniego, który metaforycznie mówi o przeminięciu złoczyńców. Skoro w obrazie plew roznoszonych

²⁹ Zob. J.W. Rogerson, J.W. McKay, *Psalms 1–50*, s. 17; A. Weiser, *The Psalms*, s. 106-107; P. C. Craigie, *Psalms 1–50*, s. 61; J. Goldingay, *Psalms*, s. 87; T. Brzegowy, *Psalterz Dawidowy*, s. 56; W. Borowski, *Psalmi*, s. 56; J.S. Kselmann, M.L. Barre, *Księga Psalmów*, s. 487; szerzej na temat metafory plew unoszonych przez wiatr, zob. H. Ringgren, מִשְׁפָּט, *chaff*, w: TDOT VIII, s. 464-465.

przez wiatr zawiera się myśl o przyszłości złoczyńców i ich bezpowrotnym zniknięciu (w. 4), to można przypuszczać, że również w wierszu następnym wzmianka o sądzie ma wymiar nie tylko ziemski, ale też eschatologiczny (w. 5).³⁰ Można więc stwierdzić, że chociaż w w. 5a brak wyraźnej wzmianki o sądzie ostatecznym, to jednak nie można wykluczyć tego, że autor Ps 1 zakłada ten właśnie aspekt sądu jako kontynuację ukarania złoczyńców i definitywny ich koniec. Krótko mówiąc, sąd – przede wszystkim ten ostateczny – jest konsekwencją bezbożnego życia złoczyńców i ich zniknięcia na zawsze. Myśl tego wiersza jest taka, że Bóg ciągle dokonuje sądu nad złoczyńcami w tym życiu, ale nadejdzie czas, gdy ostatecznie ich ukarze i wyrzuci spośród sprawiedliwych (w. 5b).³¹

Konsekwencje dobrego i złego życia (w. 6)

Treść w. 6 stanowi podsumowanie tego, co zostało powiedziane wcześniej o sprawiedliwym (ww. 1-3) i o złoczyńcach (ww. 4-5) i ukazuje konsekwencje płynące z wyboru sposobu życia przez obie te grupy ludzi, mianowicie los sprawiedliwych (w. 6a) oraz los złoczyńców (w. 6b). W tym podsumowaniu – jeszcze wyraźniej niż w treści całego Ps 1 – widać motyw „dwóch dróg”, który wyraża prawdę o tym, że życie zgodne z wolą Boga zapewnia człowiekowi pomyślność i szczęście, a odrzucenie Jego przykazań prowadzi do zguby. Podobne treściowo do Ps 1,6 są wypowiedzi, które znajdują się w Ps 37,28: „Bo JHWH miłuje sprawiedliwość i nie opuszcza swoich wiernych; na wieki będą strzeżeni, a potomstwo złoczyńców zaginie” oraz Ps 145,20: „Strzeże JHWH wszystkich, którzy Go miłują, a wszystkich złoczyńców wyniszczy”.³²

³⁰ Tak uważają m.in. H.-J. Kraus, *Psalmen*, BKAT 15, t. 1, Neukirchen 1966, s. 8; J.W. Rogerson, J.W. McKay, *Psalms 1–50*, s. 17; W. Borowski, *Psalmi*, s. 56; zob. A. Weiser, *The Psalms*, s. 107.

³¹ Zob. J.W. Rogerson, J.W. McKay, *Psalms 1–50*, s. 17.

³² Zob. T. Penar, *Pod Bożą opieką (Psalm 1)*, s. 193.

W odniesieniu do ludzi sprawiedliwych autor Ps 1 opisuje opiekę, którą roztacza nad nimi Bóg (w. 6a). Psalmista używa czasownika [dy, którego podstawowym znaczeniem jest „poznać”, „wiedzieć”, ale tutaj występuje w sensie „czuwać”, „troszczyć się”, „opiekować się”,³³ podobnie jak w Ps 37,18: „Czuwa JHWH nad dniami ludzi doskonałych, a ich dziedzictwo trwać będzie na wieki” (zob. też Pwt 2,7; Jr 1,5; Oz 13,5; Am 3,2; Na 1,7; i in.). W ten sposób psalmista wyraża prawdę o tym, że Bóg czuwa nad sprawiedliwymi, a więc opiekuje się nimi. Całe życie tych, którzy mają upodobanie w Prawie Bożym i rozczytują się w Jego słowie (w. 2), naznaczone jest nieustanną troską Boga, dzięki czemu mogą oni cieszyć się pełnym szczęściem.

Co właściwie obejmuje to troskliwe czuwanie Boga nad sprawiedliwymi? Autor Ps 1 stwierdza, że „JHWH czuwa nad losem sprawiedliwych” (w. 6a). Użyte w tym wierszu słowo דרך, które dosłownie znaczy „droga”, przyjmuje sens przenośny. Termin ten nie ma tutaj znaczenia topograficzno-lokalnego, ale jest użyte w znaczeniu czasowym, mianowicie „los”, „przyszłość”, podobnie jak w Ps 35,6; 37,5; 39,14. Warto też zwrócić uwagę na tekst w Syr 46,20: „A nawet po swym zaśnięciu prorokował [tj. Samuel] i oznajmił królowi jego los”, gdzie w odnalezionym tekście hebrajskim pojawia się wyrażenie דרכי – dosł. „drogi jego”, które oznacza „los”, „przyszłość” króla, a konkretnie bliską śmierć Saula.³⁴ Jak zauważa T. Penar, psalmista

³³ Tak także oraz J.W. Rosłon, *Zammeru maskil. Filologiczny komentarz do Księgi Psalmów*, s. 163; W. Borowski, *Psalmy*, s. 55; M. Dahood, *Psalms I, 1–50*, s. 5; A. Weiser, *The Psalms*, s. 102; P.C. Craigie, *Psalms 1–50*, s. 58; W. Brueggemann, W.H. Bellinger, *Psalms*, s. 30; takie znaczenie zaznaczają również słowniki: F. Brown, S.R. Driver, C.A. Briggs, *The Hebrew and English Lexicon: with an Appendix Containing the Biblical Aramaic*, Peabody 1996 (pierwsze wydanie: Oxford 1907), s. 394; D.J.A. Clines i in. (red.), *The Dictionary of Classical Hebrew*, t. IV, Sheffield 1998, s. 111.

³⁴ Zob. T. Penar, *Pod Bożą opieką (Psalm 1)*, s. 193; tenże, *Northwest Semitic Philology and the Hebrew Fragments of Ben Sira*, BiOr 28, Rome 1975, s. 54; M. Dahood, *Psalms I, 1–50*, s. 299; tekst hebrajski Syr 46,20, zob. P.C. Beentjes, *The Book of Ben Sira in Hebrew. A Text Edition of All Extant Hebrew Manuscripts and a Synopsis of All Parallel Hebrew Ben Sira Texts*, VTSup 68, Leiden 1997, s. 83.

w słowach, że Bóg czuwa nad losem sprawiedliwych, wyraża w ten sposób wiarę w Bożą Opatrzność.³⁵

Również w odniesieniu do losu złoczyńców, autor Ps 1 używa tego samego słowa, mianowicie דרך – „droga”, ale także w znaczeniu przenośnym „los”, „przyszłość”. Jednakże o losie złoczyńców psalmista mówi jedynie, że „jest on stracony” (w. 6b). W ten sposób wyraża on myśl o zmarnowaniu przez złoczyńców swojego życia, ponieważ nie mają oni żadnej przyszłości przed sobą³⁶. Bóg nie zatroszczy się o nich, ponieważ oni sami odrzucili Jego przykazania i poszli własną drogą. Ale droga bez Boga okazuje się drogą donikąd.

* * *

Mądrościowy Ps 1 zawiera naukę o dwóch drogach ludzkiego życia i konsekwencjach wynikających z dokonywanych w nim wyborów. W kontrastowy sposób przedstawia człowieka sprawiedliwego, który jest „szczęśliwy” (w. 1) oraz złoczyńców, którzy są „straceni” (w. 6). Według autora Ps 1, człowiek jest szczęśliwy wtedy, gdy zdecydowanie odcina się od złoczyńców, ale jednocześnie „ma upodobanie w Prawie” Bożym i „rozczytuje się w Prawie Jego” nieustannie (w. 2). Termin „Prawo” oznacza tutaj księgi biblijne, a więc spisane słowo Boże, które staje się treścią życia człowieka sprawiedliwego i drogowskazem jego postępowania. W odpowiedzi na taką postawę Bóg czuwa nad losem człowieka sprawiedliwego i troszczy się o niego. Psalm 1 stanowi zachętę do czytania Pisma Świętego i studiowania woli Bożej zawartej w księgach biblijnych, ponieważ tylko w ten sposób człowiek może znaleźć pełne szczęście wynikające z bliskiej zażyłości z Bogiem zarówno w życiu ziemskim, jak i w przyszłości wiecznej.

³⁵ Zob. T. P e n a r, *Pod Bożą opieką (Psalm 1)*, s. 193; zob. też A. W e i s e r, *The Psalms*, s. 107; w słowniku D. J. A. C l i n e s i n. (red.), *The Dictionary of Classical Hebrew*, t. II, s. 465, mówi się o znaczeniu tego słowa jako „bieg życia”.

³⁶ Zob. J. W. R o g e r s o n, J. W. M c K a y, *Psalms 1–50*, s. 17.

ks. Tadeusz KNUT

Słowa kluczowe: Psalm 1, ludzkie szczęście, dwie drogi życia, czytanie I stadium Biblii

Keywords: Psalm 1, human happiness, two paths of life, reading and studying the Bible

Psalm 1 as an Encouragement to Read and Study the Scriptures

Summary

The sapiential Psalm 1 contains a teaching on the two paths of the human life and the consequences of our choices. It contrasts the just man who is “happy” (v. 1) with the villains who are “lost” (v. 6). According to the psalmist the man is fulfilled when he radically avoids the ways of the wicked and “delights in the Divine Precepts” which they “meditate tirelessly” (v. 2). The notion of the Law refers here to the books of the Bible – that is the written Word of God which the lives of the just are imbibed in and which serves as the moral compass. God, in response to such a devoted attitude, watches over the life of the righteous and provides for his needs. Psalm 1 serves as an encouragement to read the Bible and to meditate upon the will of God which is found on its pages. This is the way to achieve the ultimate happiness which the man can be experienced in the intimate union with God both on Earth and in the World to come.